

Potrjeno gnezdenje črnogrlega ponirka *Podiceps nigricollis* v Sloveniji

Confirmed breeding by the Black-necked Grebe *Podiceps nigricollis* in Slovenia

Henrik CIGLIČ, Andrej SOVINČ

Črnogrli ponirek je ptica zahodne Palearktike, Daljnega vzhoda, vzhodnega dela Severne Amerike ter vzhodne in južne Afrike. V zahodnem delu Evrope je znanih nekaj raztresenih gnezdišč, in sicer v Španiji, Franciji, Beneluksu in Veliki Britaniji. Prek Danske prehajajo v osrednjo in vzhodno Evropo, kjer so npr. na Poljskem, Češkem, Hrvaškem in v Jugoslaviji najbolj strnjena gnezditvena območja, ki se nadaljujejo proti vzhodu v Azijo (CRAMP, SIMMONS, 1977, EOAC, 1992).

Njegova gnezdišča so manjše, plitve, močno zaraščene in evtrofne vode s sezonskimi nihanji gladine vode ob vlažnih obdobjih, v sušnem času pa se skoraj presušijo (CRAMP, SIMMONS, 1977).

STATUS IN POJAVLJANJE V SLOVENIJI

SOVINČ (1994) označuje črnogrlega ponirka v Sloveniji kot izjemno redkega gnezdilca oziroma vrsto, katere gnezdenje pri nas še ni bilo potrjeno (GO), selivca (v negnezditvenem obdobju se pojavljajo prišleki od drugod v večjem številu (S) in zimskega gosta (Z), ki redno prezimuje predvsem na obalnem morju in večjih stoječih vodah v notranjosti. Velikost prezimujoče populacije je ocenjena med 50 in 180 osebk.

V Ornitološkem atlasu Slovenije (GEISTER, 1995) je črnogrli ponirek uvrščen v kategorijo vprašljivih gnezdilcev in skupino dvomljivih gnezdilcev: "Črnogrli ponirek spada v skupino tistih trajno sumljivih vrst, katerih gnezditven ni bila na ozemlju Slovenije nikoli ugotovljena. Ta vzhodnoevropska vrsta namreč raztreseno gnezdi tudi v srednji, zahodni in južni Evropi, tako da leži ozemlje Slovenije pravzaprav znotraj njenega prevotljenega areala in jo smemo šteti k tako imenovanim pričakovanim gnezdilcem." Gnezditveno najbolj sumljivi podatki iz Atlasa so iz ormoških lagun (20. - 26.6.1986, par; opazoval B. Štumberger), s

Cerkniškega jezera (8.6.1991, 1 osebek; opazoval P. Trontelj) in iz Rač (22.6. - 30.6.1990, 1 osebek; opazoval M. Vogrin).

V času spomladanskega preleta se pogosto srečujemo ne le s posameznimi osebki ali pari, temveč tudi npr. s tremi ali več pticami. Za črnogrlega ponirka je značilen tudi razmera zgoden jesenski prihod prvih preletnikov. Prvi se pri nas pojavijo že konec avgusta, posebej pa v septembru in oktobru. Seveda ne moremo govoriti o zelo številčni populaciji teh ptic, zanimivo pa je, da se lahko nepričakovano pojavijo na različnih stoječih vodah po vsej Sloveniji.

MLAKI V HRAŠAH

Tik pod vasjo Hraše pri Smledniku ležita dve (zahodna in vzhodna) s cestnim nasipom predeljeni mlaki, v kateri se med drugim izceja tudi del odpadnih voda z bližnje farme. Mlaki sta nastali z izkopom jame, v kateri naj bi se odtekala gnojnica s farme (gnojnična jama); voda je močno evtrofirana (rastlinska znamenja: rogoz in vodna leča) in je bogat vir prehrane vodnih ptic (GEISTER, pisno). Gladina vode v mlakah nekoliko niha, obseg vodne površine pa je okoli dveh hektarjev. Zaradi svoje površine, rasti in predvsem plitve vode sta hraški mlaki posebnost med vodnimi objekti v slovenskem merilu. Globina vode tudi v najglobljem sredinskem delu verjetno ne presega globine poldruega metra. Pred leti je bila zahodna mlaka skoraj v celoti zarašča, v letošnjem letu pa je bil zaradi dviga gladine (kot posledice zamašitve odtoka vode) delež odprte vodne površine večji. Zaradi povišane gladine v letošnjem letu je bila poplavljen kolovozna pot, ki deli obe mlaki, tako da se je obseg sklenjene vodne površine povečal (obe mlaki sta bili povezani). Na vzhodnem delu območja je bilo že v prejšnjih letih več odprte vode, manj rasti in tudi manj plavajoče vodne leče, ki je v letu 1996 popolnoma prekrila zahodni

Slika 1: Gnojnična jama v Hrašah pri Smledniku spomladi 1996 (A. Sovinc)
 Fig. 1: Hraše cesspool near Smlednik in spring 1996 (A. Sovinc)

del. Mlaki obkrožajo travniško-njivske površine, mešani gozd in naselje.

BIBIČ (1992) je na mlakah v Hrašah odkril gnezdišče čopastih črníc, TRONTELJ (ustno) pa domneva, da sta tu tedaj gnezдили celo raci reglja in kreheljč. Zaradi spremenjenih vodnih razmer v letošnjem letu za omenjeni domnevni gnezditki iz reda rac ni bilo pravih gnezditvenih možnosti (čopasta črnica je verjetno gnezdila), so pa nastale razmere, ki so privabile črnogrnega ponirka in številne zanimive in redke preletne goste. Mlaki v Hrašah imata v nacionalnem pogledu izjemno naravovarstveno vrednost tudi kot gnezdišče male bobnarice (vsaj trije pari), mokoža in velike gnezditvene gostote malih ponirkov, zelenogih tukalic in lisk.

GNEZDITEV ČRNOGRLEGA PONIRKA V LETU 1996

Črnogri ponirek se je v Hrašah v letu 1996 pojavil 27. 5. (svatovsko obarvan osebek). Naslednji dan, 28. 5., je bil prvič opažen par teh ptic, 29. 5. trije osebki, 30. 5. pa sta bila poleg omenjenega para opazovana še dva osebka.

Ptici, ki sta v Hrašah gnezдили, sta bili v teh dneh vedno opazovani tesno druga ob drugi. Tudi v negnezditvenem času je za črnogrnega ponirke značilno skupinsko potapljanje (ko se potopi ena ptica, takoj za njo pod površje izgine tudi druga in tako naprej). Znano je, da se par ponavadi oblikuje že med selitvijo in da je takšno skupinsko potapljanje, kot ga opazujemo pri svatovsko obarvanih prelet-

nikih, že del svatovskega obreda, ki pri tej vrsti ponirka, v primerjavi z nekaterimi sorodniki, ni tako izrazit (CRAMP, SIMMONS, 1977). Pri paru iz Hraš pa je bila - poleg kasnega datuma za preletne ptice - zaznana še majhna razlika v načinu potapljanja in plavanja, ki je pri preletnih pticah ponavadi ne opazimo (ali vsaj ni tako izrazita): iz vode sta se dvignila istočasno in na istem mestu, pri plavanju na površini pa sta plavala drug proti drugemu skoraj "do trka" in se nato "zasledovala". Najbolj značilna, t.i. "pingvinska poza" dvorjenja, ko ptici z dvignjenima vratovoma tečeta po vodi, sicer ni bila opažena, da sta ptici gnezditveno več kot samo sumljivi, pa so - poleg že omenjenih posebnosti - potrdili glasni klici obeh in posamezne slike svatovskega plesa, kot so narisane v literaturi (CRAMP, SIMMONS, 1977; npr. narejanje perja, dvigovanje iz vode in stresanje z glavo). Slednje je bilo precej manj izrazito kot npr. pri čopastem ponirku.

V naslednjih dneh sta bili obe ptici opazovani pri zbiranju gnezditvenega gradiva; nabirali sta ga ločeno. Gnezdo je bilo odkrito 3. 6. (vsega teden dni po prihodu!) na zahodni mlaki, ko je en osebek že sedel na njem. Ne preveč veliko plavajoče gnezdo je bilo spleteno iz vodnega rastlinja, zasidrano je bilo na manjši plitvi odprti površini med rogozovimi sestoji, kupi šašja in posameznimi vrbami v širši okolici. V bližini gnezda so rade počivale mlakarice, saj je bila vodna čistina v varnem zavetju okoliškega rogoza. Gnezdo je ptica oblikovala z vrtenjem telesa, druga pa ji je

prinašala gnezditveno gradivo.

Črnogri ponirek znese 3 do 4 jajca (število jajc lahko niha med 1 in 6), oba partnerja pričneta valiti že s prvim izvaljenim jajcem; valjenje traja 20 do 22 dni (CRAMP, SIMMONS, 1977). V Hrašah je inkubacijsko obdobje minilo dokaj mirno: medtem ko je eden od partnerjev stalno sedel na gnezdu, se je drugi potapljal kje v bližini ali počival na vodi. Zanimivo je, da se je v času valjenja partner valeče ptice pogosto zadrževal (tudi potapljal) blizu tretjega izmed črnogrih ponirkov. Četrtega osebka v dneh po 30. 5. nismo več opazili; tedaj smo domnevali, da morda vŕali, kar pa se je kasneje izkazalo za napačno. Četrta ptica je očitno v Hrašah ostala le krajši čas. Tretji osebek je tedaj dobil vzdevek "teta". Ker literatura omenja, da velja črnogri ponirek za kolonijsko gnezdečo vrsto, je bilo naše pričakovanje, da bi v Hrašah lahko gnezdila dva para, povsem upravičeno. "Teta" je v Hrašah ostala še tudi po izvalitvi mladičev gnezdečega para, s tem da se je njeno vedenje sčasoma nekoliko spremenilo. Zadrževala se je na vzhodni mlaki (gnezdeči par z mladiči pa na zahodni), če se ni hranila, je ure in ure počivala na odprti vodni površini, včasih tudi nedaleč od obale.

Gnezdeči par je bil zelo previden. Ptici sta ob prihodu naključnih opazovalcev odplavali do meje med sestojem rogoza in odprto vodo. Večina vodnih ptic v Hrašah, tudi oba gnezdeča črnogrla ponirka, pa je bila bolj navajena vrtičkarjev, ki so cele popoldneve obdelovali zemljo na robu mlake. V teh dneh se je nad mlakami v Hrašah redno spreletaval škrjančar in lovil kačje pastirje, vendar vodnih ptic to ni vznemirjalo.

21. 6. je bil prvič opažen nemir na gnezdu, ko se je valeča ptica pričela obračati na gnezdu in pogledovati podse. Druga ptica se je zadrževala v neposredni bližini in "obiskovala" valečega partnerja. 23. 6. sta bila v gnezdu opažena dva mladiča: ena ptica je sedela na njih in jih grela, dvignila pa se je, ko je partner mladičema vsakih nekaj minut prinesel hrano. V naslednjih dneh sta odrasla z mladičema na hrbtu plavala v bližini gnezda. Mladiča sta se vozila enkrat oba na hrbtu enega starša, drugič ločeno in do 1. 7. sta že tudi plavala tik za njim. Še vedno so se vračali na gnezdo, kar ni minilo brez komičnih situacij ob plezanju nanj: mladičema se je namreč le redko posrečilo zadržati na hrbtu tistega starša, ki je bil namenjen k počitku na gnezdu. Pogosto je namreč mladič zdrsnil v vodo in nato "z vsemi

Slika 2: Črnogri ponirek *Podiceps nigricollis* z mladičem v Hrašah poleti 1996 (A. Sovinc)

Fig. 2: Black-necked Grebe *Podiceps nigricollis* with its offspring at Hraše in summer 1996 (A. Sovinc)

štirimi" kot žaba nerodno lezel čez zanj visok rob gnezda pod toplo zavetje starša.

V teh sušnih dneh je pričela upadati tudi gladina vode (poleg suše je bila gladina znižana tudi zaradi domačinov, ki so vodo črpali v cisterne za zalivanje vrtov ali dvorišč). Bala sva se, da bo gladina upadla za toliko, da bodo resno ogrožene tamkajšnje vodne ptice. Uprava za varstvo narave pri Ministrstvu za okolje in prostor je zagotovila, da bi poravnala račun za porabljeno vodovodno vodo, ki bi jo ob nadaljnji suši pričeli dovajati z bližnje farme. Na srečo je nekaj obilnih padavin ponovno dvignilo gladino in predlagani ukrep ni bil potreben.

Vodna gladina je postajala vedno bolj prekrita s plavajočo vodno lečo. Mladiča črnogrih ponirkov sta se že potapljala in postajala podobna pomanjšanim odraslim pticam v zimskem perju. Ponavadi je vsak od staršev vodil in tudi še prinašal hrano enemu mladiču. Zaradi goste preproge vodne leče, ki ni več dopuščala nobenih čistih, pa je očitno postajalo nabiranje hrane za mladiče vse težje. Tedaj smo opazovali izredno zanimivo vedenje odraslih ptic: na hitro sta v cikcaku plavala po površini približno enega kvadratnega metra in pri tem "vrtela" z nogo po vodni površini. S tem sta za nekaj trenutkov razmaknila plast vodne leče, presvetlila vodno površino in omogočila mladičema, da sta se potopila za hrano. Seveda se je zelena preproga razgrnila le za kratek čas

in ponavadi je mladič pogledal ven iz vode že skozi spet sklenjeno plast vodne leče. Vsi, odrasli ptici in mladiča, so bili pogosto posuti z drobnimi zelenimi pikicami te vodne rastline.

3. 7. je bil eden od mladičev zadnjič opazovan na hrbtu staršev. 12. in 17. 7. so bili narejeni fotografski posnetki odrasle ptice z mladičem. Zaradi odsotnosti v naslednjih dneh nisva več mogla obiskovati ponirkove družine. 27. in 29. 7. je bil zadnjič opažen eden od mladičev, drugega mladiča in odraslih ptic pa ni bilo videti.

"Teta" je zanesljivo izginila že 25. 6., kot zadnji pa je mladiča (brez spremstva odraslih) 19.8. opazoval Iztok Geister. Po velikosti se mladič tedaj ni več razlikoval od odraslih ptic. Verjetno je bil že sposoben leteti, zato lahko zapišemo, da je črnogri ponirek leta 1996 uspešno gnezdil v Hrašah.

PRIHODNOST (NAMESTO SKLEPA)

Glede na uspešno gnezditev črnogrega ponirka in njegovo navado kolonijskega gnezdenja lahko upamo, da bo v prihodnjih letih v Hrašah gnezdil vsaj še kakšen par teh čudovitih ptic z zlatimi čopki (pravzaprav so še bolj očarljive njegove rdeče oči!). Po drugi strani pa je znano, da te ptice lahko že v naslednjem letu zapustijo lanskoletna gnezdišča (CRAMP, SIMMONS, 1977), tako da ne smemo pričakovati preveč.

Žal pa to ni odvisno le od ptic, temveč tudi od ljudi. Mlake v Hrašah so antropogenega nastanka, hidrološke razmere in s tem povezane ekološke razmere se namreč zelo hitro lahko spremenijo. Zato je bil na strokovno naravovarstveno službo že poslan predlog za takojšnje zavarovanje tega območja (Sovinc, pisno), ki vključuje tudi zahtevo po pripravi upravljalnega načrta. V takšnem načrtu je poleg vzdrževanja in ohranjanja obstoječega stanja in ekološkega značaja treba definirati tudi poseganje v vodni režim, na način, ki bo koristen za tukajšni živi svet. Obenem je bila naravovarstvena služba opozorjena tudi na motnje, ki ogrožajo mlaki in njun živi svet. Med motečimi dejavnostmi, ki bi jih bilo treba omejiti ali prepovedati, so: gojenje in streljanje mlakaric, zadrževanje in rekreacijske aktivnosti ljudi tik ob in v vodi, nenadzorovan in nedovoljen odvzem vode iz mlake za škropljenje, nevarnost izsušitve oz. zasipanja območja s smetmi in nenadzorovan izpust z bližnje farne.

Razmišljati bo treba tudi o prekopu oz.

ukinitvi kolovozne poti, ki predeljuje obe mlaki, in o možnostih odkupa celotnega območja mlak.

LITERATURA

- BIBIČ, A. (1992): Čopasta črnica *Aythya fuligula*. Iz ornitološke beležnice: *Acrocephalus* 13 (50): 21.
 CRAMP, S. SIMMONS, K.E.L. (eds.) (1977): *The Birds of western Palearctic*. Vol. I: Ostrich to Ducks. Oxford University Press. Oxford, London, New York.
 EOAC (1992): *Breeding Bird Atlas of Europe*. Working Report. Beek-Ubbergen
 GEISTER, I. (1995): *Ornitološki atlas Slovenije*. Državna založba Slovenije. Ljubljana.
 SOVINC, A. (1994): *Zimski ornitološki atlas Slovenije*. Tehniška založba Slovenije. Ljubljana.

POVZETEK

Na mlakah v Hrašah pri Smledniku je v letu 1996 uspešno gnezdil par črnogrih ponirkov, kar je prvi dokazani primer gnezditve te ptice pri nas. Izlegla sta se dva mladiča, od katerih je vsaj eden ostal na mlakah, dokler ni bil sposoben poleteti. Na plitvih mlakah v Hrašah, kjer je vodna površina gosto prekrita z vodno lečo in ju obrašča predvsem rogoz, sta starša s plavanjem in "vrtenjem" z nogo razmikala preprogo iz vodne leče, da sta se mladiča lahko potapljala za hrano. Poleg gnezdečega para sta bila pred začetkom gnezdenja opazovana še dva osebka, vendar je eden od preostalih dveh ponirkov kmalu izginil, tretja ptica pa na mlakah ni gnezдила, kljub temu da se je tu zadrževala daljši čas.

Napisan je bil tudi predlog za zavarovanje in pripravo upravljalnega načrta za območje mlak v Hrašah.

SUMMARY

In 1996, a pair of Black-necked Grebes bred successfully at Hraše pools near Smlednik, which is the first confirmed breeding by this bird in Slovenia. On the two shallow pools at Hraše, with their water surfaces thickly covered with duckweed and surrounded mainly by great reedmace, the parents were seen shoving aside, by swimming and rotating their legs, the duckweed "carpet" from the surface and thus enabling the two chicks to dive for food. Apart from this breeding pair, another two individuals were observed prior to nesting, but one of these soon disappeared, while the other one did not breed there, although it stayed at Hraše for quite a while. A proposal how to protect the Hraše pools area as well as a suitable management-plan have been already written and sent to the national nature conservation authorities.

Henrik Ciglič, Likozarjeva 7, 4000 Kranj;
 Andrej Sovinc, Pod kostanji 44, 1000 Ljubljana